

У аспекце даследавання семантыкі публіцыстычнага дыскурсу Беларусі XVI – XVII стст. інтэртэкстуальнасць была засведчана вучоным у якасці неад’емнай уласцівасці публіцыстычнай літаратуры азначанага перыяду. Асаблівую цікавасць выклікае рэканструяваная медыявістам паводле прац пісьменнікаў-публіцыстаў філасофская антрапалогія Сымона Буднага і Мялеція Сматрыцкага, у якой, на нашу думку, заключана своеасаблівая этычная мадэль жыцця беларускага грамадства часоў Рэнесансу і Барока. Пільная ўвага даследчыка заканамерна звернута на арыгінальныя філалагічныя штудыі «найбуйнейшага еўрапейскага лінгвіста XVI ст. С. Буднага» (с. 174), які найбольш поўна распрацаваў праблему новазапаветнай герменеўтыкі і экзэгетыкі, акрэсліў прынцыпы аналізу і перакладу Новага Запавету на розныя мовы і, такім чынам, як сцвярджае аўтар манаграфіі, «прапанаваў уласнае рашэнне найскладанейшага тэксталагічнага рэбуса, над разгадкай якога біліся лепшыя тэолагі Еўропы некалькі стагоддзяў» (с. 186). У сваёй працы І. В. Саверчанка раскрыў асаблівасці «філалагічнай герменеўтыкі» (с. 190) В. Цяпінскага, прасачыў філалагічныя ідэі М. Сматрыцкага, І. Пацея, Л. Мамоніча, К. Транквіліёна-Стаўравецкага, аспекты вырашэння праблемы «кніжнай мудрасці», асветы і адукацыі ў старабеларускай публіцыстычнай літаратуры XVI – XVII стст.

На старонках манаграфічнага даследавання І. В. Саверчанкі ярка паказана прырытэтнае месца тэмы свабоды ў публіцыстычнай літаратуры Беларусі XVI – XVII стст., фарміраванне і абгрунтаванне ў ёй найважнейшай для грамадства ідэі прававой дзяржавы, дзе пануюць «паспалітыя законы», актуалізацыя ў тагачасным публіцыстычным дыскурсе (творы М. Радзівіла

Чорнага, Я. Кішкі, С. Буднага, М. Кравіцкага, В. Цяпінскага, А. Волана, А. Ратундуса, М. Літвіна, Р. Хадкевіча, Л. Сапегі) патрыятычнай тэматыкі, што аказала важнейшы ўплыў на змест Статута ВКЛ 1588 г. Вучоны яскрава вызначыў ролю дыскусій, выкліканых Берасцейскай царкоўнай уніяй 1596 г., у адлюстраванні праблемы міжканфесійных і міжкультурных дачыненняў на старонках старабеларускай публіцыстычнай літаратуры акрэсленага перыяду.

Аўтарам манаграфіі былі не толькі выяўлены, але і грунтоўна вывучаны з пункту гледжання іх мастацкай спецыфікі структурна-кампазіцыйныя дамінанты публіцыстычнай літаратуры Беларусі XVI – XVII стст.: разгорнутая сістэма аргументавання і рознатыповыя азначэнні.

Упершыню ў айчынным літаратуразнаўстве І. В. Саверчанка звярнуўся да праблемы паэтыкі тропу, фігур і рытмікі ў публіцыстычнай літаратуры Беларусі XVI – XVII стст. Вучоным была праведзена «інвентарызацыя» тропу, уласцівых асобнаму літаратурнаму жанру, раскрыты іх семантычныя і экспрэсіўна-стылёвыя функцыі ў канкрэтных тэкставых адзінках; паказана роля фразем у паэтыцы старабеларускага публіцыстычнага тэксту; разгледжаны інструменты стварэння рытмізаванага дыскурсу.

Найноўшае манаграфічнае даследаванне аўтарытэтнага беларускага вучонага, безумоўна, стане трывалым апірышчам для новай генерацыі медыявістаў, якія збудуюць на гэтым падмурку свае фундаментальныя працы.

В. П. Крычко,
кафедра гісторыі беларускай літаратуры

Prolínání slovanských prostředí / Hl. red. J. B. Lašek. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2012. 320 с.

Узаемаўплывы славянскіх супольнасцей / гал. рэд. І. В. Лашэк. Прага: Філасофскі факультэт Карлава ўніверсітэта ў Празе, 2012. 320 с.

Аўтарамі зборніка «Prolínání slovanských prostředí» (Узаемаўплывы славянскіх супольнасцей) з’яўляюцца навукоўцы філасофскага факультэта Карлава ўніверсітэта Прагі (Чэхія). Адзін з такіх зборнікаў ужо рэцэнзаваўся ў 2011 г. на старонках «Весніка БДУ», і гэта дазваляе пастаянным чытачам часопіса прасачыць звалючыю выданню.

Матэрыялы ў зборніку ахопліваюць гуманітарную тэматыку (мова, літаратура, гісторыя) і падзяляюцца на наступныя раздзелы: «Нацыянальна-вызваленчыя і канстытуцыйныя ідэі славянскіх этнасаў» (с. 17–60), «Рэлігійная мазаіка славянскага арэала» (с. 61–88), «Славянскія літаратуры ва ўзаемных рэфлексіях і канфрантацыях» (с. 89–170), «Працэс асваення славянскіх моў» (с. 171–230), «Узаемны ўплыў славянскіх моў у сінхроннай і дыяхроннай перспектыве» (с. 231–312).

Прыведзеная структура зборніка ўжо сама па сабе дае агульнае ўяўленне пра яго тэматыку. Хацелася б больш падрабязна спыніцца на філалагічных аспектах выдання, у прыватнасці моўных. Мова (дакладней, мовы) зборніка самым відавочным чынам дэманструе яго славянскі характар: цяжка назваць славянскую мову, на якой бы не было артыкула. Неславянскія мовы прыцягнуты ў нязначнай ступені толькі ў якасці кантрастыўнага матэрыялу (гл., напрыклад, Хельга Шульце-Нойфельд. Вступ-

пление в телефонное общение в русском и немецком социумах. Интерференция и потенциальные конфликты. С. 283–292). Наадварот, ёсць работы фактычна на ўсіх славянскіх мовах, прычым метамова зусім не абавязкова супадае з мовай (мовамі) – аб’ектам апісання.

Большая частка артыкулаў напісана на чэшскай мове, але сярод іх няма такіх, якія б грунтаваліся толькі на чэшскім матэрыяле, – як правіла, гэта двух-, трохмоўныя або кантрастыўныя даследаванні (гл. Eva Malenová. Змены ў чэшскай рэфлексіі рускай дзіцячай літаратуры. С. 127–134), ці працы на чэшскай мове, якія датычаць іншых моў і краін (Ludmila Machátová Шлях Яна Наўгародскага ў Іерусалім і назад. Да пытання аб пратарэнесансе ў наўгародскім пісьменстве. С. 119–126), ці іншамоўныя работы, у якіх аналізуецца і чэшскі моўны матэрыял (Monika Witkowska. Чаму чэхай смяшыць польская мова, а палякаў – чэшская? Артыкул на польскай мове. С. 305–312). У артыкуле Монікі Віткоўскай паказваецца, што прычына такой камічнасці – у глыбокіх агульных каранях і падобным лексічным фондзе, які абумоўлівае шматлікія ілжэсябры перакладчыка тыпу польск. *czerstwy* ‘чэрствы’ – чэш. *čerstvý* ‘свежы’. Такія ж «непаразумеўні» ёсць і ў словаўтварэнні, напрыклад, чэш. *ježek* ‘вожык’, якое не з’яўляецца дэмінітывам, параўноўваецца з польскім дэмінітывам *jeżyk* < *jeź* (цалкам аналагічная сітуацыя з бел. *вожык* – рус. *ёжик* < *ёж*). Выпадкі такога кшталту генеруюць сярод палякаў стэрэатып: *Czesi mówią zdrobnieniami* ‘Чэхі размаўляюць памяншальнымі словамі’. Цікава, што цалкам такі ж стэрэатып існуе ў свядомасці беларусаў адносна палякаў. Аўтарка прыводзіць таксама фанетычныя стэрэатыпы

чэхаў і палякаў адносна адзін аднаго: *Polacy mówią po chińsku/francusku* 'Палякі размаўляюць па-кітайску/па-французску'; *Polacy mówią jak dzieci/Czesi mówią jak dzieci* 'Палякі размаўляюць як дзеці/Чэхі размаўляюць як дзеці', лексічныя, марфалагічныя і стэрэатыпы, звязаныя з маўленчым этыкетам: *Polacy to naród panów* 'Палякі – народ паноў'.

Заходнеславянскія мовы прадстаўлены ў зборніку, акрамя згаданых, славацкай мовай: у частцы артыкулаў аналізуюцца чэшска-славацкія моўныя, культурныя, сацыяльныя адносіны. Згадваюцца таксама сербалу-жычане, гл., напрыклад, Jakub Sokół. Ідэя рэславізацыі лужычан у праграме Сербалу-жыцкай народнай партыі / Лужыцкага альянса (с. 41–48).

Паўднёvasлавянскія мовы выкарыстоўваюцца ў зборніку і як метамовы, і як аб'екты вывучэння ці параўнання, гл., напрыклад: Martina Kramarić Інтэр-прэтацыя эмаўскіх эпізодаў у чэшскім і харвацкім выкладах гісторыі мовы і літаратуры (с. 97–108).

Натуральна, што для чытачоў «Весніка БДУ» найбольш цікавая прадстаўленасць у зборніку прац, звязаных з усходнеславянскім матэрыялам. Ёсць артыкулы на рускай (Марія Саммут Кабанова. «Имперские» мотивы в тексте «Степенной книги царского родословия». С. 31–40; Алисия Чекада. Способы передачи грамматической категории рода польских имен существительных в эстонско-польском словаре. С. 179–184) і ўкраінскай мовах: Єлизавета Барань. Процес засвоєння слов'янських мов (російської та української) угорськомовним населенням Закарпаття з 1945 року (с. 171–178); Газдаг Вільмош. Використання мов (рідної та державної) угорськомовними учнями Закарпаття (с. 185–194); ёсць таксама артыкулы, дзе названыя мовы – аб'ект вывучэння (гл. прыклады вышэй).

Беларуская мова прадстаўлена двума артыкуламі: Наталля Яненка. Фанетычная і марфалагічная варыянтнасць у вусным гарадскім беларуска-рускім маўленні (на матэрыяле запісаў у г. п. Хоцімску) (с. 231–238); Katerina Kedron. Муж і жонка ў партнёрскіх узаемаадносінах: прапанова шлюбу (беларуская, польская і чэшская фразеалогія ў параўнальным аспекце) (с. 249–258). У другой з названых работ беларуская мова толькі аб'ект параўнання, а ў першай таксама і мова апісання.

Работа Наталлі Яненка знаходзіцца ў рэчышчы кантактнай лінгвістыкі і звязана з сумесным праектам Альдэнбургскага ўніверсітэта (Германія) і БДУ, прысвечаным даследаванню працэсаў змяшэння блізкароднасных моў (кіраўнік праекта – праф. Альдэнбургскага ўніверсітэта Герд Генчэль). Канечная мэта праекта – пабудова агульнай мадэлі кантактавання блізкароднасных моў і тыпалогія такіх кантактаў. Артыкул Кацярыны Кедрон, дарэчы, выпускніцы БДУ, прысвечаны параўнанню беларускай, польскай і чэшскай фразеалогіі, звязанай са шлюбнымі адносінамі, а іменна сватаўствам і прапановай шлюбу. Разнастайныя моўны матэрыял (не толькі з названых моў) дэталёва разглядаецца ў працы, з высокай ступенню падрабязнасці параўноўваюцца чэшскія, польскія і беларускія фразеалагізмы, прааналізаваны таксама работы па гэндарнай лінгвістыцы.

Хацелася б прывесці ў якасці прыкладу пададзеныя ў артыкуле фразеалагізмы з розных моў з семантыкай 'адмаўляць пры сватаўстве': бел. *атрымліваць гарбуз*, пол. *dostać rekuzę*, чэш. *dostať dostat kopačku od někoho*, балг. *дадоха нь тиква в ръка*, ням. *einen Korb bekommen*, грэч. *dar una calabaza*, ісп. *dar calabazas* і ў Гватэмале *dar ayotes*, дзе *ayotes* – ацтэскае найменне дыні. Большасць такіх фразеалагізмаў маюць падобную структурна-семантычную мадэль, паводле якой мужчына атрымлівае ад жанчыны сімвал адмовы, гл. таксама бел. *даць гарбуз каму, павесіць чайнік каму, атрымаць гарохавы, саламяны вянок, даць чорнай поліўкі*. Прымыкаюць да дадзенай мадэлі бел. *бараду павесіць каму*, чэш. *nasadit někomu vousy*, а таксама бел. *прычапіць дзярках каму*, чэш. *dát košet* – калька з адпаведнага нямецкага выразу (с. 255).

У артыкуле Кацярыны Кедрон шырока прадстаўлены славянскі матэрыял на фоне неславянскіх моў. Тое ж датычыць і зборніка ўвогуле – ён вытрыманы ў добрых традыцыях еўрапейскай славістыкі.

А. М. Рудэнка,
кафедра тэарэтычнага
і славянскага мовазнаўства